

זה למעלה משנה שהעולם כולו סובב סביב בעיות רפואיות ומגיפה שפשטה בעולם "ורבים חללים הפילה". מלבד חולים רבים, וגם המבריאים, חלקם ממשיכים לסבול מתופעות לוואי, ומלבד נזקים כלכליים אדירים שנגרמו באופן ישיר או עקיף. אפשר לומר כי העולם השתנה בעקבות מגיפת הקורונה. התפילה והבקשה מרופא כל בשר "שישלח דברו וירפאם" הופכת למרכזית בהווית חיינו. בנוסף לקשיים של המחלה ישנו קושי גם בקיום מצות "ביקור חולים" שעליה אמרו חז"ל שהיא מהמצוות "שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא" (שבת קכ"ז), כאשר החולים היו בבידוד ואי אפשר היה לבקרם כדי לא להידבק. בנושא הרפואה ישנם כמה היבטים שנעסוק בהם:

האם מותר ללכת לרופא ולהתרפא?

לנו זה נראה ברור מאליו, וכי ניתן לאדם לסבול או למות: אך מאידך גיסא, אם האדם נפל למשכב הרי זו מ"גזרותיו של המלך" ואיך ניתן לשנות מרצונו יתברך? הגמרא (בבא קמא פ"ה ע"א) אומרת: "רבי ישמעאל אומר 'ורפוא ירפא' ומכאן ניתן רשות לרופא לרפאות". ומוסיף בשולחן ערוך (יורה דעה שלו, א) שאין זאת רק רשות אלא מצוה על הרופא להציל אדם, וזהו בגדר פיקוח נפש, שהיא מצוה גדולה. הלימוד מהפסוק "ורפוא ירפא" הוא מעצם החזרה של המילים הללו ללמדנו כי פעם אחת "ורפוא" הוא על מכה שנעשתה בידי אדם, ופעם שניה "ירפא" על חולי בידי שמים, שהיינו חושבים שאי אפשר "לפתור גזרתו של מלך" (תוספות שם ד"ה 'שניתנה').

שכר הרופאים

על פי השולחן ערוך (יורה דעה שלו, ב) זוהי מצוה לרפא חולים, ועל מצוה לא נוטלים שכר. אכן מה שהתירו לרופא ליטול שכר הוא לא על חוכמת הרפואה שלמד אלא על הטרחה ועל הבטלה. ונהפוך הוא, יש עלינו לשלם לרופא, וזהו שאומרת הגמרא (שם): "אסיא דמגן במגן - מגן שווה", כלומר רופא שמרפא בחינם - שווה חינם, כי אם משלמים לרופא מתייחסים ברצינות להוראות שלו ואזי מתרפאים. אך אם לא משלמים לו הרי שמרגישים שהוראותיו הם בגדר המלצה בלבד ומזלזלים בהם.

הרפואה מצוה או רשות?

בשולחן ערוך (יורה דעה שלו) נאמר כי זוהי מצוה על הרופא לרפא חולים, אם כן מדוע נאמר בגמרא "מכאן שניתנה רשות לרופא לרפא" - משמע זוהי רשות? אלא שצריך לדעת כי הרפואה היא מידי של הקב"ה וכמו שהוא גרם לאדם לחלות כך היציאה מהמחלה נתונה בידו שנאמר "מחצתי ואני ארפא" (דברים לד, ט). על כן צריך להרבות בתפילות לקב"ה מקור הכל. אך לא כל אדם זוכה לכך, לכן הסכים הקב"ה ונתן כוח הריפוי בידי רופאים ועל ידי צמחים ואמצעים שונים שיש בהם כדי לרפא ולרופא זוהי חובה ומצוה (ט"ז שם).

לכן יחד עם הטיפול הרפואי צריכים להתפלל לקב"ה שהטיפול הרפואי יצליח, ובמיוחד חלה החובה להתפלל על החולה עצמו.

הרמב"ם מגדיר את פעולת הרופא המרפא בתור "השבת אבידה", שהרי בפסוק נאמר "והשבותו לו", על ידי הריפוי החולה חוזר לעצמו לאחר שחיוו כמעט אבדו.

על כן יש לחזק את הרופאים העומדים על משמרת הבריאות. כי רופא עלול לחשוב, מה לי גודל האחריות על חיי אדם, ואם אטעה הרי זו פגיעה בחיי אדם, לכן עליו לפעול לפי מיטב לימודיו ברפואה ועל ידי הנסיון הרפואי שרכש עם השנים ויראה במקצועו שליחות ומצוות הצלת נפשות "והזריז הרי זה משובח" ויתפלל לסייעתא דשמיא.

הרמב"ן מוסיף כי זוהי מצוה ללכת לרופא ומכלל פיקוח נפש וקיום הפסוק "ונשמרתם לנפשותיכם מאוד", והשואל הרי זה מגונה (מי ששואל האם מותר להתרפא על ידי רופא או על ידי טיפול מסוים) וכאילו שופך דמים.

כמו כן נאמר ב'ציץ אליעזר' שכאשר אדם חולה אסור לו לסמוך על הנס ועליו ללכת לרופא לטיפול, וכל המתעצל קרוב להיות פושע ויתן את הדין.

ברכת "רפאנו"

הגמרא במגילה (י"ז ע"ב) שואלת מדוע ברכת "רפאנו" שהיא ברכה חשובה מאוד שעוסקת בבריאותו וחיותו של האדם מופיעה כברכה שמינית? ומשיבה הגמרא היות ותינוק נימול ביום השמיני והוא זקוק לרפואה.

שואל הגר"א: והרי לצערנו הרב ישנן מחלות הרבה יותר קשות מאשר פציעתו של התינוק אחר הברית?

אלא היות ואנו מאמינים שכאשר יבוא המשיח יקרה הנס כפי שהיה במעמד הר סיני שכל החולים הבריא וכל בעלי המומים נעשו שלמים. ישאר רק הפצע של הברית כדבר היחיד שדרוש ריפוי, ואנו הרי מאמינים שהמשיח יבוא בכל יום. על כן קבעו את ברכת "רפאנו" בתור הברכה השמינית.

נוסח הברכה מבוסס על הפסוק בירמיהו (יז, יד) "רפאני די וארפא", המופיע בלשון יחיד, ואנשי כנסת הגדולה שניסחו את התפילה שינו את הברכה לאומרה בלשון רבים, כפי שעשו בעוד ברכות מתוך הקו המנחה "שלעולם ישתף אדם עצמו עם הציבור" ועל ידי שיתופו עם הציבור הריהו נחשב כחלק מציבור גדול ולא יפששו במעשיו של היחיד וכך יזכה לישועה. בהמשך הברכה נאמר "הושיענו ונושעה" מה כוונת הדברים?

אומר הרב סירנא זצ"ל: כאשר ח"ו אדם חולה, אולי הוא חטא ובזמן שהוא מרותק למיטת חוליו יש לו זמן לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה, ואם תיקן את מעשיו הרי זה משובח. אך אם לא מתקן את מעשיו ומתמקד בלמצוא רופאים טובים מאוד, על ידי זה הוא מפסיד את המטרה. יתכן והוא אכן יבריא ממחלתו אך את השורש הוא לא תיקן ואזי עלול הקב"ה להביא לו צרה מכיוון אחר ואולי אפילו יותר חמור. על כן אנו מבקשים "הושיענו ונושעה" משורש הרע והמחלה.

בהמשך נאמר "כי תהילתנו אתה". נכון שניתנה רשות לרופא לרפא אך ישנם מצבים שהרופאים מתייאשים ומרימים ידיים, והחולה או משפחתו מעתירים בתפילות ותחנונים לקב"ה ופונים לברכת צדיקים ונותנים צדקה שהיא "תציל ממות". כאשר המאמצים נושאים פרי והחולה מבריא הרי זה מגדיל את כבודו של הקב"ה ואת מעמדו ולכן נאמר "כי תהילתנו אתה", ובמקום שהרופא לא הצליח הרי שהקב"ה כן הצליח.

עוד נאמר בברכה: "כי אל מלך נאמן ורחום אתה", כוונת הדברים: רופא בשר ודם יכול להיות או "נאמן" או "רחמן", קשה לו להיות שניהם גם יחד, כי רופא "נאמן" צריך לעשות מה שהצו המקצועי אומר לו, לפעמים אלו טיפולים כואבים, ניתוחים ותרופות מרות. ורופא רחמן חס על החולה ועל סבלו ומקל מהטיפולים הקשים ואז הוא לא "נאמן". רק הקב"ה מסוגל להיות בו זמנית גם "נאמן" וגם "רחמן".

שאלה נוספת קיימת לגבי ברכת "רפאנו", בשעה שבתפילה נאמר "רפאנו ה' ונרפא" - הפיא רפויה, ואילו בתורה בפרשת משפטים נאמר "ורפוא ירפא" - בפיא דגושה? אלא אומר הגר"א: כאשר מדובר בה' שהוא "רופא חינו" הרי שכאשר הוא מרפא הרפואה רפויה, לא מורגשת ולכן נאמר "רפאנו ה' ונרפא". אך כאשר הרפואה נעשית על ידי רופא בשר ודם הרי שהרפואה מודשגת: טיפולים מכאיבים תרופות מרות וכד'. ושמעתי מפי מו"ר הרב "הנזיר" הרב דוד הכהן זצ"ל כי רופא חינו = בגימטריה 385 = בגימטריה "שכינה".

ורואים שהאות המזוהה יותר מכול היא האות פיא ללמדנו כי עיקר התרופות נלקחות דרך הפה ועיקר בריאותו של האדם הן הרפואה הרוחנית והן הרפואה הפיזית תלויה בפה, הוא

שאומר שלמה "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו". "פיו" - זהירות במאכלים הנכנסים לפה, "ולשונו" - על ידי הדיבורים שמוציא מן הפה.

"הטוב שברופאים"

המשנה בקידושין (פ"ד מי"ד) אומרת "הטוב שברופאים לגיהנום". לכאורה קשה איך אומרים דבר כזה חמור לרופאים שמביאים מזור לבני אדם, האם אין זו כפיות טובה? אלא שיש להבין את כוונת המשנה:

- א. המהרש"א אומר שמדובר במי שמחשיב עצמו מתוך גאווה לרופא הכי טוב בעולם ואינו מתייעץ עם חבריו הרופאים כפי שמקובל, והיות ואנו כולנו בני אדם ועלולים גם לטעות, וטעות של רופא לא דומה לטעות של בעל מלאכה ובעל מקצוע אחר, כאן טעות יכולה לעלות בחיי אדם ועל ידי זה עלול לירש גיהנום.
- ב. רופא שמחשיב עצמו ל"טוב שברופאים" ושוכח שבעצם הוא שליח של הקב"ה, הרי זו כפירה.
- ג. רופא שסומך רק על הרפואה ומסיק מכך שיש להוציא את ברכת "רפאנו" מנוסח התפילה כי הרופאים ורק הרופאים מרפאים, ועל ידי זה במקום י"ח ברכות בעמידה ישארו רק י"ז ברכות כמנין "טוב".

גישת הרב קוק זצ"ל לנושא הרפואה

על הגמרא בברכות העוסקת במי שנכנס להקיז דם או לטיפול רפואי אחר יש אומרים שעליו לבקש מהקב"ה "שיהא עסק זה לו לרפואה ותרפאנו כי אל נאמן אתה ורפאותך אמת". אביי חולק ואומר כי לא מוסיפים את המילים "ורפאותך אמת" כי ניתנה רשות לרופא לרפא". מה שורש המחלוקת ביניהם?

מסביר הרב קוק בפירושו עין אי"ה: האדם הוא יצור שלם (הוליסטי במונחים המודרניים) והוא מורכב מכוחות שונים בגוף ובנפש והם קשורים זה בזה יחד עם גורמים נוספים מחוץ לאדם וגם להם יש השפעה על האדם ובריאותו ואי אפשר בשום אופן לשער את ההשפעות של טיפול רפואי כלשהוא או תרופה כלשהי על האדם, כי יכול להיות שאומנם זה מועיל לדבר אחד אך גורם לתופעות לוואי בתחומים אחרים ואולי חמורים יותר. לכן לדעה הראשונה מוסיפים "כי אל נאמן אתה ורפאותך אמת". רק הקב"ה יודע בצורה מדוייקת את כל ההשפעות, אך לדעת אביי אין לומר זאת מאחר ואנו רואים את הצלחת הרפואה ואת התקדמות הרפואה המודרנית לכן יש מקום לסמוך על הרופאים כי ניתנה להם רשות לרפא ויחד עם זה ניתנה גם הסייעתא דשמיא לרפא.

ישנה אמרה חסידיית האומרת שעם רופא מתחיל נכנס המלאך רפאל הקטן ואילו עם הרופא הבכיר נכנס המלאך רפאל הגדול והרופאים נוהגים לפי הכלל של "אין לדיין אלא מה שענינו רואות" ואין לנו זכות להרפות את ידיהם של הרופאים אלא להיפך, לחזק אותם ולעודד אותם על השליחות האחראית שלקחו על עצמם. מאידך ישנה אמרה המייחסת ל"ראשונים" כי "הטעות של הרופא היא הכוונה של הבורא", הרופא ודאי עושה את מירב המאמצים ומשקיע את מיטב המחשבה והידע איך לרפא חולים אך אם טעה בשוגג, כנראה שהקב"ה כיוון אותו לכך.

כשיש מחלוקת בין דברי חז"ל ובין הרפואה

לשאלה זו נדרש הרב קוק זצ"ל בספרו 'דעת כהן' (פ"ט) וקובע כי דברי חז"ל נאמנים יותר, מאחר ומדע הרפואה מבוסס על מחקרים ועל השערות ואילו דברי חז"ל מבוססים על דבר ה' בורא שמים וארץ.

חכמת הרפואה מבוססת על ניסיון מצטבר מכל הדורות מימי תחילת האנושות כאשר כל דור מוסיף עוד נדבך על מה שהושג עד כה. בכל זאת כל אדם הוא עולם מלא ואי אפשר לדמות מילתא למילתא ואי אפשר לדמות גברא לגברא ונאמר בפסוק "לב יודע מרת נפשו" (משלי יד, י) ויכול להיות שתרופה מסויימת או טיפול מסויים מועיל להרבה אנשים ואילו לגבי החולה הזה זה לא מועיל.

יש להוסיף לכך כי הרופאים הם בני אדם ויש להם את החולשות והיצרים לעומת הקב"ה שאין לו אלא העולם וטובתו, על כן קובע מרן הרב כי דברי חז"ל המבוססים על דבר ה' הם נאמנים יותר.

בתפילה לרפואת כל חולי ישראל ופצועי צה"ל ונפגעי הטרור